

Các yếu tố tác động đến thực hiện pháp luật của công dân ở nước ta hiện nay

Hoàng Thị Kim Quế*

Khoa Luật, ĐHQGHN, 144 Xuân Thủy, Cầu Giấy, Hà Nội, Việt Nam

Nhận ngày 15 tháng 6 năm 2015

Chỉnh sửa ngày 22 tháng 7 năm 2015; Chấp nhận đăng ngày 6 tháng 8 năm 2015

Tóm tắt: Bài viết phân tích nhận thức toàn diện về thực hiện pháp luật của công dân bao gồm hai phương diện chủ yếu: không thực hiện hành vi trái pháp luật và thực hiện hành vi hợp pháp.

Tác giả đã tập trung phân tích sự tác động của các yếu tố khách quan, chủ quan đến thực hiện pháp luật của công dân. Ngoài phần phương pháp luận của vấn đề, nội dung bài viết đã làm rõ việc nhận diện một số yếu tố có tầm ảnh hưởng mạnh mẽ đến ý thức và hành vi pháp luật của công dân như: đạo đức, niềm tin, dư luận xã hội, thói quen, lối sống; sự minh bạch và cân bằng lợi ích của pháp luật; thông tin, tiếp cận pháp luật vv... Bài viết nhấn mạnh ý nghĩa của việc nghiên cứu, nhận diện đầy đủ những yếu tố tác động đến thực hiện pháp luật, coi đó như là cơ sở để xây dựng các giải pháp đảm bảo hiệu quả thực hiện pháp luật của công dân ở nước ta hiện nay.

Từ khóa: Thực hiện pháp luật.

1. Nhận thức chung về thực hiện pháp luật

Thực hiện pháp luật (THPL) là vấn đề rộng lớn, phức tạp với sự tham gia của nhiều chủ thể: cá nhân, tổ chức khác nhau nhằm đưa pháp luật vào đời sống thực tiễn, là quá trình hiện thực hóa các quy định pháp luật, nguyên tắc pháp luật vào các trường hợp cụ thể. Quá trình THPL diễn ra đồng thời, kế tiếp và hiện hữu ngay

chính trong quá trình xây dựng, ban hành pháp luật. THPL không chỉ là những hành vi (hành động hay không hành động) đơn lẻ, tức thời của cá nhân mà còn là một quá trình bao gồm nhiều hoạt động khác nhau của các cá nhân, tổ chức.

Trong phạm vi bài viết này, tác giả chỉ đề cập về các yếu tố tác động đến thực hiện pháp luật của công dân trong bối cảnh xây dựng nhà nước pháp quyền ở nước ta hiện nay¹.

THPL vừa có tính chất quá trình, vừa như là kết quả cuối cùng của điều chỉnh pháp luật đối với từng trường hợp cụ thể trong cuộc sống. Bản chất của THPL là "sự chuyên hóa các yêu cầu chung được xác định trong các nguyên tắc và quy phạm pháp luật vào trong các hành vi cụ thể của các chủ thể"[1]. Thực hiện pháp luật

* Tác giả liên hệ. ĐT.: 84-903208394

Email: quekim07@yahoo.com

¹ Bài viết này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài nghiên cứu cơ bản dưới sự tài trợ của Quỹ phát triển khoa học và công nghệ quốc gia (NAFOSTED) "Thực hiện pháp luật của công dân trong bối cảnh xây dựng nhà nước pháp quyền", Mã đề tài: III.2.2.-2012.04

không chỉ là không vi phạm pháp luật, không làm điều pháp luật cấm. THPL còn được thể hiện ở những hành vi sử dụng pháp luật, ở tính tích cực pháp luật của mỗi công dân, ở việc chấp hành các nghĩa vụ pháp lý của họ trong cuộc sống. Hành vi hợp pháp còn bao gồm những hành vi đấu tranh chống vi phạm pháp luật, tố giác về các hành vi vi phạm pháp luật... Vấn đề quan trọng là phải làm cho các cá nhân hiểu được ý nghĩa xã hội, giá trị xã hội của các quy định pháp luật, của những hành vi hợp pháp và tuân thủ nó một cách tự nguyện, chứ không chỉ vì sợ chế tài pháp luật. Nghĩa là phải quan tâm đến động cơ của những hành vi pháp luật, nguyên nhân và điều kiện của những hành vi hợp pháp.

THPL được biểu hiện trên hai phương diện chủ yếu: không thực hiện hành vi trái pháp luật và thực hiện hành vi hợp pháp. Theo đó, khi nói đến vấn đề pháp chế, tăng cường pháp chế là phải nói đến cả hai phương diện cơ bản đó: tuân thủ pháp luật, không vi phạm pháp luật và sử dụng pháp luật một cách có văn hóa pháp luật, văn hóa đạo đức. Phương diện thứ hai này của pháp chế nói riêng, thực hiện pháp luật nói chung ở nước ta hiện vẫn đang là vấn đề còn nhiều hạn chế, thiếu những điều kiện bảo đảm thực hiện vì còn nhiều yếu tố tác động đến.

Tính tích cực pháp lý của con người trong nhà nước pháp quyền là một trong những đặc trưng nhận diện tiêu biểu và là yêu cầu cần được xây dựng. Nhất là ở nước ta, nơi người dân xét về mặt truyền thống và những yếu tố tác động tiêu cực nên còn nhiều e ngại sử dụng pháp luật. Đơn cử như trong việc bảo vệ quyền lợi của người tiêu dùng, cho đến hiện nay, nhìn chung rất ít người tiêu dùng sử dụng quyền pháp lý của họ để bảo vệ quyền lợi của bản thân và cộng đồng. Theo một khảo sát, hiện nay: vẫn có tới 90% người tiêu dùng không biết đến bất kỳ cơ quan, hội, tổ chức nào về bảo vệ người

tiêu dùng. Ngại ngại với các cơ chế khiếu nại, khiếu kiện vì sợ mất thời gian và sợ tốn tiền nên chỉ có khoảng 2 – 3% người tiêu dùng sử dụng kênh khiếu nại, hoặc khởi kiện khi quyền của mình bị vi phạm. Chính điều này càng khiến người tiêu dùng trở nên “đơn độc” trong việc bảo vệ quyền lợi chính đáng của mình[2].

2. Các yếu tố tác động đến thực hiện pháp luật

Thực hiện pháp luật của công dân cùng một lúc chịu sự tác động theo những mức độ, tần suất khác nhau của rất nhiều yếu tố chủ quan và khách quan, các nhân tố kinh tế và phi kinh tế. Xã hội không chỉ là sự vận hành của hệ thống kinh tế mà còn là một tổng thể phức hợp của các mối quan hệ đa dạng, sự tương tác lẫn nhau của các nhân tố kinh tế và nhân tố phi kinh tế, kinh tế và văn hóa[3]. Các nhân tố phi kinh tế tác động đến pháp luật trong một chỉnh hợp thống nhất và đa dạng, đan xen nhau. Mỗi một hành vi của cá nhân có thể cùng lúc chịu sự điều chỉnh của các yếu tố đạo đức, pháp luật, phong tục, tập quán, lối sống, tâm lý; tôn giáo, tín ngưỡng, đoàn thể mà cá nhân đó là thành viên.

Các yếu tố tác động đến THPL của công dân rất đa dạng, bao gồm: các yếu tố cơ bản như: điều kiện kinh tế, chính trị, văn hoá; đạo đức; phong tục, tập quán, nghệ thuật, các loại quy tắc xã hội khác; yếu tố lợi ích; thói quen, nếp nghĩ, lối sống; hệ thống chính sách, pháp luật; thái độ, cách thức phục vụ, thực thi pháp luật của các cơ quan và cá nhân công quyền; khả năng tiếp cận pháp luật, tiếp cận công lý; điều kiện và môi trường tự nhiên; địa lý; khí hậu, đất đai, thổ nhưỡng; kỹ thuật, khoa học và công nghệ; tâm sinh lý; tính cách; lối sống, lối tư duy vv... Trên thực tế, nhân tố tính cách, phẩm hạnh; tình trạng sức khoẻ của con người

có vai trò to lớn trong sự hình thành, thiết lập các chính sách và các quy tắc pháp luật; các quyết định áp dụng pháp luật và cả trong các loại hình dịch vụ pháp luật.

Các nhân tố kinh tế và phi kinh tế luôn có sự thống nhất và mối tương tác lẫn nhau. Khó có thể tìm ra hoạt động nào của xã hội, nội dung của các quy phạm pháp luật, một hành vi pháp luật nào đấy mà chỉ mang ý nghĩa thuần túy nhân tố kinh tế và phi kinh tế. Chưa bao giờ như hiện nay, pháp luật và đạo đức lại được đặt lên hàng đầu trong mọi chính sách, pháp luật, mọi quan hệ xã hội, thu hút sự quan tâm của mỗi một cá nhân và toàn xã hội.

Để cho các quy định, các nguyên tắc của pháp luật được thực hiện, được tôn trọng trong cuộc sống cần phải áp dụng hàng loạt biện pháp cần thiết. Nhưng để đưa ra những giải pháp cần thiết thì cần phải nhận diện được các yếu tố tác động đến thực hiện pháp luật của mỗi cá nhân, đến những hành vi hợp pháp, hành vi vi phạm pháp luật của họ. Quy định pháp luật không thể tự động hóa thực hiện theo kiểu "mệnh lệnh - phục tùng" hay chỉ đơn thuần dựa vào sự áp chế của các chế tài pháp luật.

- Nhận diện một số yếu tố tác động đến ý thức và hành vi - đến việc thực hiện pháp luật của công dân

Yếu tố niềm tin vào pháp luật, công lý, vào thực thi pháp luật của các cơ quan và cá nhân công quyền có tầm quan trọng đặc biệt trong cơ chế thực hiện pháp luật của mỗi một con người trong cuộc sống hiện đại. Luật pháp muốn có hiệu lực, hiệu quả thì ngoài sức mạnh của công quyền, bằng cưỡng chế thì còn cần huy động cả sức mạnh của tư tưởng và tinh thần, pháp luật phải được con người nhận thức như là cái cần thiết và có cơ sở, phải tạo niềm tin và sự kính trọng đối với pháp luật[4].

Niềm tin là một trong những tiền đề và điều kiện của sự tôn trọng và chấp hành pháp luật. Niềm tin pháp luật không tự động hoá xuất hiện ở các cá nhân mà phải có sự tác động của thực tiễn pháp luật, thực tiễn chấp hành pháp luật của những người xung quanh và nhất là của các nhà chức trách áp dụng pháp luật. Theo đó, nếu việc áp dụng, xử lý vi phạm không nghiêm minh, không kịp thời và đúng đắn sẽ có ảnh hưởng tiêu cực đến yếu tố niềm tin pháp luật của các cá nhân.

Con người có lòng tin thì luôn luôn trở nên hướng thiện. Thực tế cho thấy, các cá nhân có trình độ văn hóa thấp, ít hiểu biết pháp luật, thiếu sự giáo dục thường có những hành vi bột phát, mất bình tĩnh khi tham gia giao thông nói riêng, trong các quan hệ giao tiếp xã hội nói chung. Như vậy, sự hiểu biết pháp luật, giáo dục lối sống đạo đức là cơ sở hình thành, xây dựng tính bền vững cho phong cách sống điềm tĩnh, chủ động trong những tình huống xung đột của các cá nhân trước sự tác động phức tạp và đa chiều của cuộc sống. Giáo dục pháp luật kết hợp với giáo dục đạo đức có mục đích và yêu cầu hình thành tính hướng thiện trong hành vi của các cá nhân. Sự hiểu biết và tôn trọng pháp luật là cơ sở để mỗi cá nhân hình thành ý thức tôn trọng và lối sống tuân theo pháp luật.

- Các loại phương tiện điều chỉnh không mang tính quy phạm

Bên cạnh các phương tiện điều chỉnh quan hệ xã hội mang tính quy phạm như pháp luật, đạo đức, tập quán, luật tục; luật lệ tôn giáo... hành vi và các mối quan hệ của con người còn chịu sự điều chỉnh của các phương tiện điều chỉnh không mang tính quy phạm. Đó là các phương tiện như lương tâm, chính trị, văn hoá, nghệ thuật, thẩm mỹ, tư tưởng, khoa học; công nghệ, thông tin trên các phương tiện thông tin đại chúng; tính cách, khí hậu, thời tiết... Trong số đó phải kể đến niềm tin, dư luận xã hội và tin

đồn có hệ thống, tạo nên một sự phức tạp và tất cả đều hướng vào pháp luật, vào tư duy, quan niệm, chính sách, quy tắc pháp luật và áp dụng pháp luật của con người. Trong đời sống con người, các phương tiện điều chỉnh quy phạm và không mang tính quy phạm bao giờ cũng có mối quan hệ qua lại, tương tác lẫn nhau và cũng không loại trừ những mâu thuẫn tất yếu.

Văn học nghệ thuật với các loại hình phong phú của chúng có vai trò đặc biệt to lớn trong việc điều chỉnh ý thức, hành vi của con người. Mặc dù văn học nghệ thuật không được thể hiện thành “điều”, “khoản”, không có cái gọi là “ché tài”, song trên thực tế lại có vai trò rất to lớn, có thể dẫn dắt con người theo nhiều cách xử sự, hướng thiện, hướng ác hay trung lập; cùng chiều hoặc ngược chiều với luật pháp và đạo đức xã hội.

Lương tâm là phương tiện điều chỉnh không mang tính quy phạm và có vai trò to lớn trong cuộc sống con người. Các phương tiện điều chỉnh không mang tính quy phạm không nêu ra những yêu cầu cụ thể được mô hình hoá - quy tắc hoá, không có tính xác định chuẩn xác, không có tính mệnh lệnh bắt buộc, không thấy bóng dáng chế tài... mà chỉ thể hiện dưới dạng các nguyên tắc, quan niệm, mục đích và phương tiện.

- Yếu tố môi trường xã hội - pháp lý

Môi trường sống rất quan trọng và có tầm ảnh hưởng mạnh mẽ đến THPL của công dân, tác động trực tiếp lên ý thức và hành vi của họ. Một thanh niên sống trong môi trường văn hoá trong sạch, lành mạnh sẽ có ý thức và hành vi hợp pháp cao hơn những thanh niên sống trong môi trường có nhiều tệ nạn xã hội, tội phạm. Một người tham gia giao thông có thể không biết cụ thể về các quy định pháp luật nhưng anh ta cũng không vi phạm luật lệ vì đã làm theo những người cùng đi ...Nhưng có thể cũng vẫn

người công dân đó, khi anh ta đi vào đoạn đường mà tất cả mọi người đều dừng lại khi có đèn đỏ, anh ta sẽ trở nên lạc lõng nếu như vi phạm quy tắc trên. Theo điều tra xã hội học, người dân thường nắm những yêu cầu chung của pháp luật mà ít biết các quy phạm pháp luật cụ thể; nhưng trong nhiều trường hợp, tuy không nắm được quy định cụ thể nào đấy nhưng do họ hành động theo nếp sống xã hội nên không vi phạm pháp luật[5]. Tuy vậy, vì các quy định pháp luật ngày càng đa dạng do sự phức tạp của bản thân các quan hệ xã hội mà con người tham gia nên việc hiểu biết pháp luật là rất cần thiết để hạn chế đến mức thấp nhất những hành vi vi phạm pháp luật và gia tăng những hành vi hợp pháp trong cuộc sống hiện đại.

Trong lĩnh vực trật tự, an toàn giao thông, yếu tố tập quán, nếp sống, thói quen có ảnh hưởng rất mạnh mẽ đến ý thức và hành vi pháp luật của những người tham gia giao thông. Chẳng hạn, thói quen chen lấn kể cả những lúc không cần thiết phải chen lấn cũng là một lực cản nặng nề đến trật tự, an toàn giao thông, gây nên nhiều hậu quả xấu. Người tham gia giao thông biết rõ các quy định cơ bản của luật giao thông, biết rõ cả hậu quả của sự chen lấn, xô đẩy nhau song họ vẫn “đua nhau” thực hiện hành vi đó, ở đây có cả cái cảm giác “ thua thiệt” nếu như không chen lấn!.

- Dư luận xã hội

Sự bất bình của dư luận xã hội đối với những hành vi vi phạm pháp luật có tác động mạnh mẽ đến việc uốn nắn, điều chỉnh ý thức pháp luật của các cá nhân. Do đó, cần xây dựng và khuyến khích những hành vi đấu tranh tích cực đối với những biểu hiện coi thường, bất chấp pháp luật. Dư luận xã hội chính là một loại chế tài mạnh mẽ trong việc đảm bảo trật tự, kỷ cương và văn hoá pháp luật trong các lĩnh vực hoạt động xã hội, đặc biệt là trong giao thông,

sản xuất, kinh doanh các mặt hàng lương thực, thực phẩm, thuốc chữa bệnh. Thái độ quan tâm, phần nộ, lãnh đạm, thờ ơ hay trung lập đối với các hành vi vi phạm pháp luật... đều là những biểu hiện đa dạng, nhạy cảm về tâm lý pháp luật của các cá nhân. Các trạng thái tâm lý pháp luật này thường xuất hiện ở các cá nhân trong quá trình tác động của các quy phạm pháp luật và thực tiễn thực hiện pháp luật của các cá nhân. Tâm lý pháp luật của cá nhân và của các nhóm đối tượng nhất định cũng thường xuyên thay đổi dưới tác động của các yếu tố chủ quan và khách quan đó. Tạo lập dư luận xã hội thông qua các tổ chức xã hội kêu gọi người dân lên tiếng với hiện tượng vi phạm pháp luật, các hành vi gian lận thương mại như việc “phù phép” biến thịt ôi hỏng thành thịt tươi, sử dụng hóa chất giữ hoa quả tươi lâu, đưa vào siêu thị những loại rau quả không rõ nguồn gốc.

Giáo dục pháp luật góp phần hình thành động cơ và hành vi tích cực pháp luật. Đây là mục đích có ý nghĩa đặc biệt trong hệ thống các mục đích giáo dục pháp luật cho các cá nhân nói chung và cho thanh thiếu niên nói riêng. Hành vi pháp luật vừa là: “hệ quả, vừa là thước đo đối với ý thức pháp luật, thể hiện ý thức pháp luật, trình độ văn hoá pháp luật của các chủ thể một cách cụ thể”[6].

- Ý thức và trách nhiệm đạo đức đối với con người

Con người ta không thể nhớ hết, biết hết các quy định pháp luật song nếu hiểu được sự cần thiết của chúng cùng với lối sống phù hợp đạo đức, ý thức trách nhiệm đối với bản thân và cộng đồng, họ sẽ tự kiểm chế gây ra những hành vi vi phạm pháp luật. Điều quan trọng trong giáo dục, phổ biến pháp luật do vậy chính là việc làm sao nâng cao được khả năng nhận thức pháp lý và gây dựng được tình cảm, niềm tin pháp lý ở mỗi cá nhân. Nếu để người dân thờ ơ trước pháp luật thì khó lòng tạo dựng một

tình cảm, thái độ đúng đắn đối với pháp luật và việc thực hiện các hành vi hợp pháp. Giáo dục để hình thành sự tôn trọng pháp luật ở mọi nơi, mọi lúc. Tôn trọng pháp luật thể hiện sự tôn trọng các quy định pháp luật, tôn trọng bản thân mình trước pháp luật, tôn trọng những người khác, thấy được ý nghĩa, sự cần thiết và lợi ích chính đáng của mọi người trong đó có lợi ích của chính mình khi thực hiện pháp luật. Giáo dục pháp luật kết hợp với giáo dục đạo đức có mục đích và yêu cầu hình thành tính hướng thiện trong hành vi của các cá nhân. Sự hiểu biết và tôn trọng pháp luật là cơ sở để mỗi cá nhân hình thành ý thức tôn trọng và lối sống tuân theo pháp luật. Sự hiểu biết pháp luật, giáo dục lối sống đạo đức là cơ sở hình thành, xây dựng tính bền vững cho phong cách sống điềm tĩnh, chủ động trong những tình huống xung đột của các cá nhân trước sự tác động phức tạp và đa chiều của cuộc sống.

- Sự rõ ràng, minh bạch, sự hài hòa, cân bằng các loại lợi ích trong các quy định pháp luật

Đây là yếu tố rất căn bản tác động đến ý thức, hành vi của con người, cùng với những điều kiện khác, có thể dẫn dắt con người thực hiện pháp luật một cách tốt nhất. Một thực tế là có quá nhiều văn bản hướng dẫn thi hành văn bản pháp luật, bất cập cả về số lượng, cả về nội dung, mâu thuẫn, chòng chẹo với văn bản gốc, với các văn bản khác về cùng một vấn đề điều chỉnh... Điều này đã dẫn khó khăn, cản trở cho việc thực thi pháp luật, dẫn đến tâm lý coi thường, mất niềm tin vào các quy định pháp luật, tạo điều kiện cho những chuỗi vi phạm pháp luật ngoài vòng xử lý. Nhiều khi, từ giải pháp tình thế, nhiều văn bản chuyên ngành lại có giá trị áp dụng “cao” hơn văn bản luật nhưng lại có quy định trái với văn bản luật.

Ngoài một số yếu tố được đề cập ở trên, trong thực tiễn còn có nhiều yếu tố khác có tác

động sâu sắc, mạnh mẽ đến thực hiện pháp luật của công dân trong cuộc sống hàng ngày, đây là vấn đề cần có sự nghiên cứu, tìm hiểu thấu đáo để có cái nhìn toàn diện, khách quan hơn.

Tài liệu tham khảo

- [1] Đào Trí Úc, Thực hiện pháp luật và cơ chế thực hiện pháp luật ở Việt Nam, Tạp chí Nhà nước và pháp luật, số 3/2012, tr. 5.
- [2] Ngày Quyền của người tiêu dùng thế giới: <http://vov.vn/kinh-te/nguoi-tieu-dung-can-len-tieng-bao-ve-quyen-loi-cua-minh-388287.vov>
- [3] Đặng Cảnh Khanh, Các nhân tố phi kinh tế xã hội học về sự phát triển, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 1999, tr. 23-24.
- [4] Đavđóp, Dưới lăng kính triết học, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2002, bản dịch tiếng Việt, tr. 185-186.
- [5] Thanh Lê, Xã hội học pháp luật và xã hội học tội phạm, Nxb Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2004, tr.18-20.
- [6] Nguyễn Minh Đoan, Ý thức pháp luật với đời sống xã hội, Tạp chí Luật học, số 1/2006, tr. 28.

Factors Affecting the Implementation of the Law by Citizens in Vietnam Today

Hoàng Thị Kim Quế

VNU School of Law, 144 Xuân Thủy, Cầu Giấy, Hanoi, Vietnam

Abstract: The paper analyzes the citizen comprehensive awareness about law implementation, including two main aspects: not committing illegal acts and implementing lawful acts. The author focuses on analyzing the impact of objective and subjective factors on law implementation by citizens. Beside the problem of methodology, the article identifies certain factors that strongly influence the consciousness and behavior of citizens, such as: ethics, belief, society opinion, habits and lifestyles; transparency and balance of interests; information, legal approach, etc... The article emphasizes the significance of the study, fully identifies the factors affecting the implementation of the law, seeing it as the basis for building solutions to ensure effectively the law implementation by citizens in Vietnam today.

Keywords: Implementation.